

VƏFA MƏHƏRRƏMOVA
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Mingəçevir Dövlət Universiteti
e-mail: vefa2012@box.az

QEYRİ-İXTİSAS FAKÜLTƏLƏRİNDƏ İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİ METODİKASINA DAİR

Açar sözlər: nitq, meyar, dil, söz

Key words: speech, criteria, language, word

Ключевые слова: речь, критерия, язык, слова

İxtisası dil olmayan fakültələrdə ingilis dilini öyrənən və gələcəkdə tələbələr üçün tələbə-yönümlülük prinsipi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Tələbə-yönümlülük müasir metodikanın əsas prinsiplərindən birinə çevrilmişdir. Tələbə-yönümlü tədrisin əsasını təşkil edən prinsiplərdən biri təlim prosesinin tələbələrin maraq, tələbat və ehtiyacları üzərində qurulmasıdır. Qeyri – ixtisas fakültələrində ingilis dilini tədris edərkən burada təhsil alan tələbələrin tələbat və ehtiyaclarını, onların maraqlarının nəzərə alınması olduqca vacibdir. Tələbələri düzgün şəkildə istiqamətləndirmək, onların müstəqil fəaliyyətlərini səmərəli şəkildə təşkil etmək məqsədilə ayrı-ayrı tələbələr üçün fərdi proqramlar hazırlanmalıdır. Fərdi proqramları hazırlayarkən, müəllim tələbələrin fərdi xüsusiyyətlərini, onların dil mənimsəmə qabiliyyətini, eləcə də xarici dilin mənimsənilməsi prosesinə təsir edə biləcək psixoloji amilləri nəzərə almalıdır. Həm keyfiyyət, həm də kəmiyyət cəhətdən tələb edilən səviyyəyə yiyələnmək üçün birinci növbədə ingilis dilini öyrənən tələbələrə dil üzərində müstəqil şəkildə işləmək, bilik və bacarıqlara müstəqil, sərbəst şəkildə yiyələnmək vərdisləri aşılanmalıdır. Səmərəli nəticələrin əldə edilməsi üçün tələbələrə bu məqsədlə hazırlanmış xüsusi materiallar təqdim edilməlidir. Qoyulan məqsədlərə nail olmaq üçün əhəmiyyətli olan amillərdən danışarkən tələbələrin müstəqil öyrənmə fəaliyyətinin müəllim tərəfindən düzgün şəkildə idarə edilməsi və ingilis dilinə mükəmməl şəkildə yiyələnmiş kadrlara ehtiyac və marağı olan müvafiq qurum və kompaniyalar tərəfindən göstərilən dəstək və yardımın əhəmiyyətini xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Onu da vurğulamaq lazımdır ki, auditoriya şəraitində keçirilən dərslərdən fərqli olaraq, tələbələrin müstəqil işinə ayrılan vaxt onlarda xarici dilin öyrənilməsinə olan maraq və motivasiyadan, özləri üçün sərbəst şəkildə tərtib etdikləri iş qrafikindən asılıdır. Beləliklə də, müstəqil işə ayrılan vaxta heç bir məhdudiyət qoyula bilməz. Fərdi proqramları tərtib edərkən, müəllimlər ilk növbədə tələbələrin ingilis dili sahəsində olan bilik və bacarıq səviyyəsini, xüsusi testlər əsasında

onlarda olan dil öyrənmə qabiliyyətinin səviyyəsini müəyyənləşdirməlidir. Bu gün dünyada və ölkəmizdə ingilis dilinin rolunu və əhəmiyyətini nəzərə alaraq, tələbələrdə xarici dillərin öyrənilməsinə olan qabiliyyətini müəyyənləşdirərkən xarici dil müəllimləri çox diqqətli olmalıdır, çünki bu amil insanın işə düzəlməsi imkanları ilə bilavasitə bağlıdır. Hər hansı təlim prosesini təşkil edərkən, birinci növbədə tələbələrin səviyyəsini qiymətləndirmək vacibdir. Burada özünüqiymətləndirmənin xüsusi əhəmiyyət kəsb etdiyini vurğulamaq lazımdır. Tələbə təlim prosesində əldə etdiyi nailiyyətləri, təlim kursunun səmərəliliyini və xarici dili tədris edən müəllimin fəaliyyətinin effektivliyini qiymətləndirməlidir. Onu da demək lazımdır ki, Avropanın aparıcı ölkələrində keçirilən ESP təlimini həyata keçirən müəllimin xarici dili xüsusi məqsədlərlə öyrənən tələbələrə verdiyi qiymət onların kompaniya, müəssisələr tərəfindən işə qəbul olunması zamanı adı çəkilən qurumların rəhbərləri tərəfindən olduqca ciddi qəbul edilir və bəzən həlledici rol oynayır. Tələbələrin nailiyyətlərinin müəllim tərəfindən qiymətləndirilməsinin əhəmiyyəti danılmazdır. Öz növbəsində, tələbələr tərəfindən müəllimin fəaliyyətinə və kursun qiymətləndirilməsi də olduqca vacibdir. Müasir dünyada aparıcı rol oynayan və global miqyasda aparıcı dil statusunu əldə etmiş ingilis dilinin öyrənilməsi müxtəlif sahələrdə çalışmaq arzusunda olan bir çox insanlar üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən bir məsələdir. İngilis dilini bilmədən, onlar dövrün tələblərinə uyğun şəkildə fəaliyyət göstərə, dünyada ixtisasları ilə bağlı baş verən hadisələr, problem və yeniliklər haqqında məlumat əldə edə bilməz. Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, insanlar, o cümlədən ingilis dilini xüsusi məqsədlərlə öyrənən insanlar, bu dildə qısa müddət ərzində və səmərəli şəkildə yiyələnmişdir. Bu səbəbdən, ingilis dilini xüsusi məqsədlərlə həyata keçirən ingilis dili müəllimləri müvafiq sahə haqqında məlumatlı olmalı və ingilis dilinin müvafiq sahələrdə çalışan mütəxəssislərə tədrisinin səmərələşdirilməsi haqqında daim düşünməli, yeni, daha effektiv təlim üsullarını işləyib hazırlamalıdır. İngilis dilinin xüsusi məqsədlərlə tədrisi prosesində meydana çıxan problemlərdən biri proqramda nəzərdə tutulmuş leksik vahidlərin mənimsənilməsi və möhkəmləndirilməsidir. Təcrübə və müşahidələr onu deməyə imkan verir ki, öyrənilən sözlə tələbələr tərəfindən istifadə edilmədiyi halda onların böyük əksəriyyəti unudulur. Mənimsənilməli olan lüğət vahidlərinin yadda saxlanması və leksik vahidlərin formalaşdırılması məqsədilə xüsusi çalışma və tapşırıqların yerinə yetirilməsi olduqca vacibdir. İngilis dilinin xüsusi məqsədlərlə öyrədib-öyrənilməsi söz və terminlərin daha səmərəli şəkildə mənimsənilməsinə yönəldilmiş effektiv sistemin işlənilib-hazırlanması və məsələyə xüsusi yanaşmanı tələb edir. Son zamanlar ingilis dilinin xüsusi məqsədlərlə (ESP) öyrənilməsi problemi gündəlikdə olan ən vacib məsələlərdən birinə çevrilir. Xüsusi kursların təşkil edilməsi məsələni bütövlükdə həll edə bilməz.

Bütövlükdə xarici dillərin tədrisi, o cümlədən də ingilis dilinin xüsusi məqsədlərlə tədrisi həmişə tələbələrə lazım olan lügət vahidlərinin aşılınması və onlarda zəruri olan leksik vahidlərin formalaşdırılmasını təlim prosesinin vacib olan tərkib hissələrindən biri kimi nəzərdə tutulur.

Problemi araşdıran tədqiqatçıların bəziləri ESP ilə bilavasitə bağlı olan termin və ifadələrin kontekst daxilində mənimsənilməsinə məqsədəuyğun hesab edir və həmin prosesin üç mərhələdən ibarət olduğunu qeyd edirlər.

Birinci mərhələdə müəllim tələbələrə söz və terminlərdən ibarət olan siyahını təqdim edir. Tələbələrə həmin terminləri yazılı nitqlərində istifadə etmək tapşırığı verilir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, tapşırığı yerinə yetirməzdən əvvəl tələbələrə təqdim edilmiş termin və ifadələrin semantik mənalarını təhlil etmək təklif edilir. Bir qayda olaraq, tələbələr həmin sözlərin gündəlik dildə istifadə edilən mənalarını tapmaqda çətilik çəkmirlər. Siyahıya sırf ESP termini daxil edilərsə, onun mənası müəllim və yaxud hazırlıqlı tələbə tərəfindən izah edilməlidir. Yazılı şəkildə fikirlərini ifadə edən tələbələr sözlərin kontekstual mənaların baş verən morfoloji dəyişiklikləri, eləcə də onların cümlədə yerinə yetirdiyi sintaktik funksiyaları bilməlidirlər. Bu cür yazı işlərinin bütün dil daşıyıcıları olmayan tələbələr üçün eyni olan çatışmamazlıqları aşağıdakılardır: cümlələrin sadə quruluşu, mürəkkəb cümlələrin, təbii səslənən ifadələrin kifayət qədər olmamasıdır. Lakin onu da qeyd etmək lazımdır ki, bəzi yazı işləri yüksək səviyyədə yerinə yetirilir və yuxarıda qeyd edilən çatışmayan cəhətlər burada müşahidə edilmir. Tapşırığı fərdi şəkildə yerinə yetirən tələbələr fəaliyyətə cəlb edilmiş olur, onların diqqəti tapşırıq üzərində cəmləşdirilir. İkinci mərhələdə tələbələrə bir-birinin yazı işlərini oxuyub onları qiymətləndirmək tapşırığı verilir. Tələbələrin diqqəti leksik vahid və söz birləşmələrinə nə dərəcədə düzgün və kontekstə uyğun şəkildə istifadə edilməsi istiqamətində yönəldilməlidir. Bu mərhələdə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir, çünki düzgün, qısa, aydın və adekvat şəkildə fikir və ideya ifadə etmək qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsinə yönəldilir. Qiymətləndirmə prosesini daha maraqlı etmək üçün ən yaxşı yazılı işi müəyyənləşdirmək məqsədilə müsabiqəyə elan edilə bilər. Qiymətləndirmə iki meyarın əsasında həyata keçirilə bilər: məzmun və forma. Belə ki, mətnin məzmunu və istifadə edilən leksik vahidlərin kontekstə uyğun olub-olmaması eyni dərəcədə əhəmiyyətlidir. Qiymətləndirmə prosesində bilavasitə iştirak edən tələbələr əslində dilöyrənmə prosesinə fəal şəkildə cəlb edilmiş olur. Bu onlarda dilöyrənmə strategiyalarının inkişaf etdirilməsi və daha uğurlu nəticələrin əldə edilməsinə imkan verir. Növbəti mərhələdə müəllim tələbələrə oxu üçün bu və ya digər mətni təqdim edir. Burada əsas əhəmiyyət ondan ibarətdir ki, tələbələrə təqdim edilmiş sözlər mətnədə istifadə edilir. Bu da həmin sözlərin tələbələr tərəfindən təkrarən eşidilməsi və istifadə edilməsi üçün imkanlar yaradır. Qrammatika və

leksikadan fərqli olaraq, tələbələrə tələffüz vərdişlərinin aşılması, yəni ingilis dilində tələffüzün öyrədilməsi praktik-yönümlü olmalı və ingilis dili vasitəsilə həyata keçirilməlidir.

Beləliklə, tədris prosesində ana dilindən müəyyən hallarda istifadə etməyə icazə verilməlidir.

Ədəbiyyat

1. Riley, P. 1989. Keeping Secrets; ESP/ LSP and the Sociology of Knowledge. In European Journal of Teacher Education. Vol. 12, pp. 69-81.
2. Rixson, S. 1992. "English and other Language for younger children: Practice and theory in a rapidly Changing World", Language Teaching, 25, 2, pp.73-94.
3. Savignon, S. 1983. Communicative Competence: Theory and classroom practice. Reading, Mass: Addison Wesley, p. 47.
4. Savignon S.F. Research on the role of Communication in Classroom-based foreign language acquisition: on the interpretation, expression, and negotiation of meaning / Foreign Acquisition Research and the Classroom, B.F.Freed (ed). New York : Cambridge University Press, 1991, pp. 15-40.
5. Schmidt, R. W. 1990. "The role of Consciousness in Second Language Learning", Applied Linguistics, 11, 2, pp.129-158.
6. Scovel, Thomas 1982. Questions Concerning the Application of Neurolinguistic Research to Second Language Learning/ Teaching TESOL quarterly 16: pp.323-331.

V. Maharramova

The methodological backgrounds of english in esp faculties

Summary

The article deals with the the methodological backgrounds of FLT in ESP faculties.

Today the main goal of teaching and learning foreign languages in the global world is developing language learners' ability to use the target language for communication.

The main aim of State program is to form a unique national education by means of ICT and provide qualitative educative opportunity in order to integrate into worldwide education system. The process of teaching English should be based on the communicative – functional approach to teaching languages.

The author tries to detect and describe the ways on this problem. The whole process of teaching speech should be goal-oriented systematic. One of the main goals of language learning is to acquire the ability to communicate effectively.

В. Магеррамова

**Методические основы английского языка на неязыковых факультетах
Резюме**

В данной статье рассматриваются к вопросу о методических основах “ESP” на преподавании иностранного языка у студентов неязыковых факультетах. Здесь говорится о необходимости внесения радикальных изменений в существующую систему обучения устной речи на иностранном языке. Основной целью Государственной программы является формирование единой общенациональной среды образования путём внедрения и использование современных информационно-коммуникативных технологий и обеспечением возможностью качественного образования, а также создания условий для интеграции государственной системы образования в мировую систему образования. Процесс английскому языку в целом и процесс обучения речи должен базироваться на коммуникативно – функциональном принципе. Обучением устной речи должно носить целенаправленный, системный, поэтапный характер, что будет содействовать повышению эффективности данного процесса. Одной из основных целей изучения языка является обладание умением эффективно общаться на изучаемом языке.

**Rəyçi: Əliyeva Nuriyyə
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru**